

खूप खूप मोलाची... लाखमालाची गोष्ट!

THE STORY OF STUFF

HOW OUR OBSESSION WITH STUFF IS TRASHING THE PLANET, OUR COMMUNITIES, AND OUR HEALTH — AND A VISION FOR CHANGE

ह्यासाठी उपभोक्तावादाविरोधात लढणाऱ्या अ‍ॅनी लिओनार्ड हिने या विषयाचा समग्रतेने शोध घेत मांडलेला व्यक्तिवाद अवघ्या २० मिनिटांच्या 'द स्टोरी ऑफ स्टफ' (२००९) या सचेतपटीय माहितीपटात अगदी ठारसून भरलेला आहे. एरबी असा शब्दबंबळापणा वैतागवाणा वाटला असता, पण अ‍ॅनीच्या खुसखुशीत संवादातील कळकळ प्रकर्षाने जाणवत राहते. त्यामुळे तो विलक्षण परिणामकारक ठरतो. याचे श्रेय निःसंशय लेखन, निवेदन करणाऱ्या अ‍ॅनीलाच जाते. पुढेभूमीला अ‍ॅनी संवाद साधताना पार्श्वभूमीला साध्या, सोप्या आकृषकांचा अ‍ॅनिमेटेड बापर साहाय्यभूत

ठरतो. दिग्दर्शक लुईस फेविस

आता आपण मागूस कमी अन् 'ग्राहक' अधिक झालो आहोत, सतत वस्तू खरेदी करणे आणि कचरा निर्माण करणे, हेच जणू आपले जीवितकार्य ठरले आहे. भौतिकतेच्या अर्थशास्त्रानुसार वस्तूचा प्रवास 'उत्खनन ते उत्पादन ते वितरण ते विनियोग ते विल्हेवाट' अशा एकरेषीय व्यवस्थेतून होतो. कागदावर ही व्यवस्था ठिकठाक वाटली, तरी प्रत्यक्षात यापुढे पर्यावरण, लोकजीवन, संस्कृती, स्थानिक अर्थव्यवस्था यांना जीवघेणा धोका निर्माण झाला आहे.

'उत्खनन' या वरकरणी गोंडस शब्दाचा खरा अर्थ नैसर्गिक साधन संपत्तीचे 'शोषण' असाच आहे. केवळ गत तीन दशकांत १/३

साधनसंपत्ती नष्ट केली आहे. जगातील ८० टक्के नैसर्गिक जंगले नष्ट झाली आहेत. अमेरिकेची लोकसंख्या केवळ ५ टक्के, पण ते ३० टक्के साधनसंपत्तीचा उपभोग घेतात अन् तीस टक्के कचरा निर्माण करतात. अर्थात यासाठी ते तिसऱ्या जगाकडे येतात. तेथील स्थानिक लोकांना न जुमानता शोषण चालू ठेवतात. कारण या व्यवस्थेत तुम्ही मालक वा ग्राहक नसाल तर तुम्हास काहीच किंमत नसते. 'उत्पादन' करतानाही नैसर्गिक कष्टांच्या मालात विषारी रसायने मिसळून प्रदूषित वस्तू निर्माण होतात वितरणातून या गोष्टी घरांमध्ये पोचतात तेव्हा विषही पोचते. आता अगदी आईच्या दुधापर्यंतही हे विष पोचले आहे. ग्राहकांना

वस्तू स्वस्तात मिळतात, पण याची किंमत पर्यावरणास तिसऱ्या जगातील लोकांना त्यांच्या श्रमातून, आरोग्यातून चुकवावी लागते. ही नुकसानभरपाई न भरल्याने खरा उत्पादन खर्च बाहेरूनच भरून निघतो. हे लक्षात न घेता आपण वस्तू खरेदी करत सुटतो. अमेरिकेत १९ टक्के वस्तू सहा महिन्यांत कचरा बनतात. पूर्वी असे नव्हते. पटकन मोडीत निघणाऱ्या वस्तूंची निर्मिती करतानाही ग्राहकांचा विश्वास कसा टिकवून ठेवावा, यातच उत्पादक हुसारी दाखवू लागलेत. यासाठी ग्राहकांच्या सवयी बदलण्यावरही जोर दिला जातो. प्रसारमाध्यमांच्या साहाय्याने जाहिरातींचा मारा केला जातो.

पान ६ वर ▶

▶ धान र वस्त्र

लोकांना सतत असमाधानी ठेवले जाते.

लोक काम करून दमून घरी येतात, तोपघावर बसून टीव्ही पाहतात, जाहिराती पाहून खरेदी करायला जातात, पुन्हा खर्च भागवण्यासाठी कामावर जातात. या दुरुचक्रामध्ये अडकलेल्या लोकांना स्वतःसाठी, मित्र-परिवारासाठी वेळच उरलेला नाही. अवस्था गुलापाचेसाही बिकट. इतक्या सान्या वस्तूची विल्हेवाट लावायची म्हणजे कचरा करून जमीन, पाणी, हवा यांचे प्रदूषण वाढवायचे.

ग्राहकपणाचे जोखड मनावरून उतरवले तर यावर पर्याय शक्य आहे. आपल्याकडे असणाऱ्या वस्तूंचा पूर्णवापर/पुनर्वापर केला गेला, तर कचराही कमी होईल आणि साधनसंपत्तीवरील ताणही! पण केवळ एवढे पुरेसे होणार नाही. उत्पादने पर्यावरणपूरक, शून्य कचरा असणारी, पुनर्निर्मितीक्षम कर्जा वापरून आणि स्थानिक अर्थव्यवस्थेचे हित सांभाळण्याच्या पद्धतीने बनवली

गेली पाहिजेत. होय, हस्तक्षेप शक्य आहे आणि तो करायलाच हवा. काही कृतिशील कार्यकर्त्यांमुळे पर्यावरणीय, ग्राहक हक्कांचे, कामगार हक्कांचे, सामाजिक न्यायाचे श्रेष्ठे चालू आहेत. हे सकारात्मक चित्र असले, तरी त्या सत्तातील आंतरसंबंध लक्षात घेऊन व्यापक पातळीवर लोकांनीच एकत्र यायला हवे. बहुराष्ट्रीय कंपन्यांचेच हित पाहणाऱ्या देशीदेशींच्या सरकारांना जनतेने ठणकवून सांगितले पाहिजे, की सरकार हे लोकांचे, लोकांच्यासाठी चालवले गेले पाहिजे.

आजवर चालत आलेली व्यवस्था बदलता येणे शक्य नाही, अशी नकासंधंटा काही जण वाजवतील; पण चालू व्यवस्थाही आपोआप अवतरलेली नाही. ती काही लोकांनीच बनवली होती. आपणही लोक आहोत. आपणासाठी व्यवस्था बदलता येणे शक्य आहे. अशा सकारात्मक आवाहनाबरोबर हा माहितीपट विराम घेतो.

Story of stuff.com वर उपलब्ध असणारा हा माहितीपट जगभर कौटुंबिक लोकांनी पाहिलाय.

द स्टोरी ऑफ स्टफ

अनेक भाषांमध्ये रूपांतरितही झालाय. मराठीतही उपलब्ध 'लाखनालाची गोष्ट' पाहतांना एरवी डबडू कलाकृती पाहतांनाचा फील अजिबात येत नाही. एवढा सृजनशील सहयोग मराठी रूपांतरणकर्त्यांचा दिसून येतो. याचे श्रेय या रूपांतरणाचे सूत्रधार सनीर किपूरकर आणि अॅनीला मराठीतून आवाज देणारी पर्ण पेठे यांना जाते.

भाषांतर अभिजित देहपांडे. अशी ही खूप खूप मौलाची गोष्ट मराठीतही यावी, यासाठी निर्मितीची जबाबदारी पेलणारे अरविंद गुहा यांना छन्दवाट घायलाच हवेत. यू ट्यूबवर उपलब्ध 'लाखनालाची गोष्ट' महाराष्ट्रातील घराघरांत पोचायला हवी!

■ डॉ. अनमोल कोटाडिया